

jednoznačnou bázi klasifikace, proto je abecední řazení odůvodněné. Absenci tematické klasifikace navíc do značné míry vyvažují závěrečné rejstříky v sentencích obsažených latinských slov (s. 817–860) i jejich českých ekvivalentů (s. 861–904), stejně jako důsledné číslování sentencí umožňující vzájemné odkazy, které současně podněcují aktivní přístup čtenáře k souboru.

Odlišností od běžných slovníkových a encyklopedických publikací jsou kritéria zvolená pro zařazení jednotlivých výroků do souboru, jsou totiž do jisté míry a přiznaně subjektivní (jako např. kritérium prospěšnosti, praktičnosti či aktualizacího potenciálu, dále viz s. 10). Tento přístup má pro čtenáře význam v tom, že mu umožňuje vnímat jak motivaci autorů, tak i naplnění svých vlastních očekávání.

Zvláštní pozornost si zaslouží překlady latinských veršů, jichž se ujala Dana Svobodová. Tato autorka několika mimořádných překladů latinských děl (proslulá je zejména milostná poezie Ovidia či Catulla nebo Horatiova *Ars poetica*) zde naplno využila své dosavadní zkušenosti a dokázala, že i tak krátký literární útvar, jakým je dvojverší, a někdy dokonce jen osamělý verš, nadto nezřídka vytržený z kontextu, lze převést do češtiny s lehkostí, ale současně věrně, a to z hlediska zachování pointy i dodržení metrického schématu. Každý, kdo měl možnost poznat specifika latinského metrického systému, ví, že vytvořit adekvátní překlad je velmi obtížné, a mnohem těžší, když se má myšlenka „vtěsnat“ do omezeného rozsahu. Veršované překlady dávají celé publikaci další velmi podstatný rozměr, který daleko překračuje hranice původně zamýšlené odborné lékařské publikace, rozměr literárního díla.

Slušivá grafická podoba děl z publikace právem ozdobu mnoha knihoven, za autory však doufám, že bude mnohem více každodenním průvodcem jejich majitelů, což jistě nejlépe vyváží ohromné usilí, které autorský tým musel jak při excerpování adekvátních sentencí, tak při jejich dalším zpracování vynaložit.

Katarina Petrovičová*

* Recenze je součástí řešení výzkumného záměru MSM 0021622435 „Středisko pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních“, řešeného na Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity.

MATYSZAK, PHILIP – BERRYOVÁ, JOANNE. *Životy Římanů*. Praha: Mladá Fronta, 2009, 304 stran. ISBN 978–80–204–1958–3.

Kniha Philipa Matyszaka a Joanne Berryové *Životy Římanů* upoutá čtenáře na první pohled bohatými ilustracemi, pestrobarevným zpracováním i poněkud skandalizujícími podtituly. Jak už název napovídá, římské dějiny jsou zde čtenáři předkládány prostřednictvím životů obyvatel tohoto starověkého státu. Celkem sto životopisů má demonstrovat vývoj od mytického založení Říma roku 753 př. n. l. do sesazení Romula Augustula roku 476 n. l. (tedy v období přímo učebnicově vymezeného trvání římské říše). V předmluvě autoři uvádí, že: „Tato kniha načrtává obraz jednoho národa přes individuální životy jeho občanů“ (s. 9). Je tak zřejmé, že nelze očekávat žádný ucelený výklad o dějinách římské společnosti. Autoři svým čtenářům vkládají do ruky pomůcku, díky níž si mohou udělat představu o životech lidí, kteří se věnovali různým činnostem, žili v různých dobách a jež spojovalo římské občanství.

Za základní nedostatek této na první pohled poutavé publikace považují skutečnost, že autoři ani v úvodu ani v žádné další části knihy nepřibližují metodu, kterou při sestavování knihy použili. Jediné, co lze z úvodního textu vyčíst, je toto prohlášení: „... těchto sto životů bylo vybráno, aby vyjádřily, co znamenalo být Římanem. Od pastevců k císařům reflektujícím mikrokosmos desítek generací, jejichž životy a zkušenosti ve svém celku vytvořily drama toho, co bývalo starověkým Římem“ (s. 11). Ani při hlubším prozkoumání všech životopisů čtenář nepřijde na to, podle jakého kritéria byly jednotlivé osobnosti vybírány. Vypisoval si autor zajímavé příběhy a pak z nich vybral

sto nejzajímavějších? Čtěl, aby byla v celé knize zastoupena všemožná povolání? Pak by tu ovšem bylo třeba méně vojevůdců a více lidí z davu. Nebo jen doplnil k populárním osobnostem několik dalších, aby naplnil své zadání? To se čtenář nedozví.

Kniha je rozdělena do šesti částí, které tematicky zachycují důležitá období římských dějin. Když neexistuje přesný mezník, volí autoři data, která se dobře pamatují. V každé části je zastoupeno zhruba 15 osob, nejvíc životopisů obsahuje poslední kapitola, která zaujímá také nejdelší časové období (pro léta 200–476 n. l. je to 22 osob). Na začátku každé kapitoly se nachází stručná historická skica popisující dané období. U každé osobnosti, která je zpravidla uváděna jen jedním jménem (Catilina), se vyskytuje i poněkud bombastický přívlastek (Dekadentní revolucionář).

Styl je zaměřen na širší publikum, čemuž odpovídá určitá patetičnost a nadsázka. Ty se ovšem vyskytují i v takových tvrzeních, která by si navzdory populárně vědeckému rázu publikace objektivní historik neměl dovolit; např.: „Caesar byl bezohledný, krvežíznivý a účinně zničil republiku, nicméně byl prohlášen za boha.“ (s. 119), či: „Jeho [Liviovo] dílo o pozdějším období římské republiky je ztraceno, třebas bylo zjevně přesné a nepředpojaté.“ (s. 137). Snaha vidět senzaci téměř všude vede k tomu, že jméno posledního římského císaře je interpretováno jako „malý patetický Augustus“.

Autoři se v textu odvolávají na různé výzkumy či názory badatelů, u žádného takového tvrzení ovšem není zdroj, ba dokonce ani jméno badatele či místo nálezů! Na konci knihy se sice nachází strana zvaná „Zdroje citací“, ale ta cituje pouze dobové prameny, a to ještě velmi nepřesně. Bibliografický údaj je kombinací anglického a latinského (pokud neexistuje český překlad). Když je dílo přeloženo do češtiny, bibliografický údaj úplně chybí – není uveden ani název, ani datum či místo vydání, ale jen strana, což u některých autorů, jejichž texty byly vydány vícekrát, vede ke zmatku. Hvězdičkou jsou označeni autoři, jejichž díla nejsou přeložena do češtiny, ale toto označení v několika případech neodpovídá skutečnosti, např. Pliniovy *Kapitoly o přírodě* vyšly v Antické knihovně už v roce 1974.

Na konci knihy se nachází přehledná mapka římského impéria s vyznačením provincií a nejdůležitějších měst, rejstřík, seznam císařů, zdroje citací a literatura. Tyto přílohy však nejsou odděleny od zbytku knihy žádným předělem. U mapy je zavádějící označení „Impérium v době svého největšího rozmachu v r. 200 n. l.“, navíc by v ní bylo třeba sjednotit názvy provincií i měst. (Někde jsou názvy přeloženy, jinde jsou uvedeny jen v originále a někde se vyskytuje jen český nápis.) Tyto nedostatky ovšem nemění nic na tom, že mapa se dá poměrně dobře použít. Seznam císařů chronologicky uvádí jejich zjednodušená jména a data vlády. Rejstřík je přehledný, v podstatě jmenný, i když se zde vyskytují i obecné jevy jako např. „otročtví“ či „armáda“.

Seznam literatury k jednotlivým obdobím i osobnostem je výběrem z nejnovější odborné literatury. Téměř všechny zde uváděné publikace jsou psány anglicky. Kniha obsahuje také působivé množství ilustrací. Zahnují fresky, sochy, malby i epigrafické památky. Většina zobrazení pochází z antiky, některé obrazy (ilustrující především období starších dějin) jsou potom dílem známých malířů pozdějších let. Na konci knihy je uvedeno, kde jsou jednotlivé obrazy či sochy umístěny, pouze je nutné zorientovat se v tom, že čísla u jednotlivých muzeí znamenají strany, na kterých se dané ilustrace nacházejí.

Text je přeložen živou, čtivou češtinou. V překladu samotném se však vyskytuje několik chyb, které ho zbytečně degradují. Jedná se především o závažné nedostatky týkající se skloňování latinských jmen v češtině. Kromě špatného skloňování Ciceronova jména (v textu se chyba vyskytla jen jednou) bije neznalost gramatiky do očí především u skloňování chrámu bohyně zdraví Salus, rodu Murů (nom. Mus), Maecenatova, Erótova či Iuvenalova jména. Nepřesnosti ve skloňování se nacházejí i u obecně známých termínů *princeps* a *pontifex maximus*.

Publikaci by jistě prospělo i podrobnější čtení korektora znalého antických dějin a literatury. Vyhnuhli bychom se potom tvrzení, že „Marcus Brutus zavraždil Julia Caesara 500 let poté, co Lucius Brutus vyhnal posledního římského krále...“ (s. 25), či že Liviovy dějiny byly napsány

o půl století později [po útěku Cloelie od Etrusků] (s. 32), když se jedná o půl tisíciletí. V češtině se používá odborný termín tribun lidu, nikoli plebejský tribun (s. 76, 102, 130, 135). Také spojení sociální válka (s. 84, 120) se v našem jazyce v zásadě nevyskytuje – události, o kterých se autoři zmiňují, označujeme termínem občanská válka. Za zásadní okamžik důležitý pro vznik římského císařství je považována porážka Kleopatry u Aktia roku 31 př. n. l. (s. 149), přičemž je mnohem důležitější, že (byť s ní) byl poražen Marcus Antonius. Chybu u čísla města Stabiae (s. 196) lze překladatelce odpustit.

Čtenář je na rozpacích i z vizuálního odlišení pojmů, které není jednotné, a tudíž neplní svou rozlišovací funkci. Latinské termíny jsou psány kurzívou, ovšem vyskytuje se v nich i latinsky špatně napsané sousloví Magna Grecia (s. 84). Někdy jsou názvy v kurzivě ponechány v prvním pádě, jindy je překladatelka skloňuje – určitě by bylo dobré tento úzus sjednotit. Naprosto nevhodně potom působí slovní spojení v domnělém genitivu *homo nova* (s. 100). Překladatelka nemá ujasněnou ani písemnou podobu latinských jmen začínajících na „i“ (čteno „j“) či psaní a výslovnost souhlásky „c“. Tak je Caesar Julius (s. 114, 133), ale satirický básník 1. století n. l. Iuvenalis (s. 148); stejně tak chalcidicum (s. 140), ale portikus (s. 140), nebo Constantius (s. 258) a Konstantin (s. 258).

Pokud jde o osobnosti římské literatury, vyskytují se v knize zásadní nesrovnalosti. Horatiovy „trpné satiry“ jsou zde označovány za *Epódy*, což je chyba zcela nepřijatelná. Vedlejší otázkou přitom zůstává, zda autor či překladatel zaměňuje žánry či názvy děl. Autoři zmiňují Horatiovu báseň „o městě a vesnické myši“, která se ale ve skutečnosti zabývá dvěma myšmi – z města a venkova, což je zcela zásadní pro její interpretaci. Také to, že autor pokládá Vergiliovy *Eklogy* za knihu upozorňující na bídu občanské války, je úplná dezinterpretace díla. Navíc se zde Vergiliovo dílo *Georgica* považuje za knihu představující bukolický život, který je naopak zobrazen v *Eklogách* (lat. *Bucolica*). Další tvrzení, nad nímž znalci literatury užasnou, je, že „*milostné elegie byly... tradičně mužským žánrem*.“ Vždyť elegie je jediným žánrem, o němž naprosto jistě víme, že ho psala i žena – Sulpicie, kterou autoři navíc ve výčtu svých osobností uvádějí. U autora antických mímů je uvedeno místo správného Publilius Syrus jen Publius Syrus.

Není důvod nevěřit tomu, že tato publikace vychází z dobové literatury, archeologického i historického bádání (P. Matyszak má doktorát z římských dějin na St John's College v Oxfordu a J. Berryová je uznávanou odbornicí na Pompeje). Někdy jsou zde uváděny zajímavé přesahy do dneška (např. monetární systém: s. 41). Také nabídka osobností je velmi pestrá. Čtenář se v odbočkách dozví leccos o římské společnosti, hospodářství i politice. Kniha je psaná poutavým jazykem, byť občas se sklonek věci poněkud vyhrocovat a dramatizovat, což však odpovídá požadavkům dnešní doby na knížku určenou širokému publiku. Její výprava je navíc velmi bohatá, takže tuto publikaci může použít i odborný čtenář jako demonstraci antického umění, ke kterému by jinak neměl přístup (např. mozaiky z Tunisu). Uvedené informace je třeba brát sice s určitou rezervou, nicméně čtenáři, který do světa antického Říma pouze nahlíží či touží po jeho přiblížení, bude přínosným a zajímavým čtením. Avšak vzhledem k ceně (pohybuje se v rozmezí 600–750 Kč) by si kniha zasloužila řádnou korekci týkající se především římské literatury a latinských jmen a názvů. Za nedostatek pokládám i nepřesné či chybějící citace. Přinejmenším při vydávání dalších publikací zaměřujících se na antiku by tak Mladá Fronta měla ke korekturám přizvat odborníky, aby nedocházelo k hrubým chybám, jež se sice zdají být ojedinělé, v součtu jsou však příliš velkou vadou na kráse této výpravné publikace a nemohou být opomíjeny.

Mariana Čížková